

**TURLI DARAJADAGI AKADEMIK MOTIVATSIYANING
TALABALAR O'QUV FAOLIYATI BILAN O'ZARO ALOQASI**

*TOSHKENT SHAHAR, UCHTEPA TUMANI
MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI BO'LIMIGA
QARASHLI 283-MAKTAB MASLAHATCHISI
ZAYNIDDINOVA NIGORA BOZORBAYAEVNA*

Annotatsiya: Mazkur maqolada talabalarning akademik motivatsiyasi va uning o'quv faoliyati bilan o'zaro bog'liqligi psixologik nuqtai nazardan tahlil qilingan. Akademik motivatsiyaning ichki va tashqi turlari, motivatsiya darajalarining talabalarning o'quv faolligi, o'zlashtirishi, mustaqil ta'limga bo'lgan munosabati hamda kasbiy shakllanishiga ta'siri yoritilgan. Shuningdek, ushbu yo'nalishda olib borilgan mahalliy va xorijiy tadqiqotlar natijalari tahlil qilinib, talabalarda akademik motivatsiyani rivojlantirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: akademik motivatsiya, ichki motivatsiya, tashqi motivatsiya, o'quv faoliyati.

Kirish

Ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar oliy ta'lim muassasalari oldiga raqobatbardosh, mustaqil fikrlovchi va yuqori kasbiy salohiyatga ega mutaxassislarini tayyorlash vazifasini qo'ymoqda. Ushbu maqsadga erishishda talabalarning akademik motivatsiyasi muhim omil hisoblanadi. Motivatsiya inson faoliyatini boshqaruvchi ichki psixologik mexanizm bo'lib, u shaxsni muayyan maqsad sari yo'naltiradi.

Talabaning bilim olishga bo'lgan qiziqishi, o'z ustida ishlashga intilishi, o'quv topshiriqlarini mas'uliyat bilan bajarishi ko'p jihatdan uning akademik motivatsiyasiga bog'liq. Akademik motivatsiyasi yuqori bo'lgan talabalar ta'lim jarayonida faol ishtirok etadi, murakkab vazifalarni bajarishga intiladi va yuqori natijalarga erishadi. Motivatsiya darajasi past bo'lgan talabalarda esa dars qoldirish, o'quv topshiriqlarini kechiktirish hamda o'zlashtirishning pasayishi kuzatiladi.

Shu sababli turli darajadagi akademik motivatsiyaning talabalar o'quv faoliyati bilan o'zaro aloqasini o'rganish zamonaviy psixologiyaning dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi.

Akademik motivatsiyaning nazariy asoslari

"Motivatsiya" atamasi lotincha "movere" – "harakatga keltirmoq" so'zidan kelib chiqqan. Psixologiyada motivatsiya shaxs faoliyatini boshlovchi, yo'naltiruvchi va qo'llab-quvvatlovchi omillar majmui sifatida talqin etiladi.

-A.N. Leontev motivni faoliyatning ichki harakatlantiruvchi kuchi sifatida tavsiflaydi. Uning fikricha, inson faoliyatining mazmuni va yo‘nalganligi ehtiyojlar hamda motivlar bilan belgilanadi.

-A. Maslou ehtiyojlar ierarxiyasi nazariyasida inson xulq-atvorining asosida ehtiyojlar tizimi yotishini ta’kidlagan. Unga ko‘ra, shaxs yuqori natijalarga erishishi uchun avvalo uning asosiy ehtiyojlari qondirilgan bo‘lishi lozim.

-E. Detsi va R. Rayan tomonidan ishlab chiqilgan o‘zini o‘zi belgilash nazariyasiga ko‘ra, motivatsiya ichki va tashqi turlarga ajratiladi. Ichki motivatsiya bilim olish jarayonidan zavqlanish, yangi narsalarni o‘rganishga bo‘lgan qiziqish bilan bog‘liq bo‘lsa, tashqi motivatsiya mukofot, baho, ijtimoiy e’tirof kabi omillar bilan belgilanadi.

Tadqiqotchilar talabaning o‘quv faoliyatidagi muvaffaqiyati aynan ichki motivatsiya bilan ko‘proq bog‘liq ekanligini qayd etadilar. Ichki motivatsiyaga ega talabalar o‘quv topshiriqlarini ijodkorlik bilan bajaradi va bilimlarni chuqur o‘zlashtiradi.

Akademik motivatsiya darajalari va turlari

Talabalarda akademik motivatsiya turli darajada namoyon bo‘ladi.

Yuqori darajadagi akademik motivatsiya. Bunday talabalar:

- bilim olishdan qoniqish hosil qiladilar;
- mustaqil ta’lim bilan shug‘ullanadilar;
- murakkab vazifalardan qochmaydilar;
- yuqori akademik natijalarga erishadilar;
- kasbiy rivojlanishga intiladilar.

O‘rta darajadagi akademik motivatsiya. Ushbu talabalar:

- asosan baho olish maqsadida o‘qiydilar;
- o‘quv faoliyatida barqarorlik to‘liq shakllanmagan bo‘ladi;
- tashqi rag‘batlar ta’sirida faoliyat yuritadilar;
- qo‘shimcha rag‘batlantirishga ehtiyoj sezadilar.

Past darajadagi akademik motivatsiya. Bu guruhdagi talabalarda:

- o‘qishga nisbatan qiziqish sust bo‘ladi;
- dars qoldirish holatlari ko‘payadi;
- topshiriqlarni bajarishga mas’uliyatsiz munosabat kuzatiladi;
- o‘zlashtirish darajasi pasayadi;
- kasbiy maqsadlar aniq shakllanmagan bo‘ladi.

Talabalarning o‘quv faoliyati xususiyatlari

Talabaning o‘quv faoliyati bilimlarni egallash, mustaqil izlanish, tahlil qilish, muammolarni hal etish va kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishga qaratilgan faoliyatdir. O‘quv faoliyati quyidagi tarkibiy qismlardan iborat:

- o‘quv maqsadini anglash;

- o'quv motivlarining mavjudligi;
- bilimlarni egallash;
- nazorat va o'z-o'zini nazorat qilish;
- natijalarni baholash.

Akademik motivatsiya mazkur jarayonlarning samarali amalga oshirilishini ta'minlaydi. Motivatsiya darajasi yuqori bo'lgan talabalar o'z vaqtini to'g'ri taqsimlaydi, mustaqil ta'lim bilan shug'ullanadi va o'z faoliyatini nazorat qila oladi.

Turli darajadagi akademik motivatsiyaning o'quv faoliyati bilan o'zaro aloqasi Tadqiqotlar akademik motivatsiya va o'quv faoliyati o'rtasida ijobiy bog'liqlik mavjudligini ko'rsatadi. Akademik motivatsiyaning yuqori darajasi talabalarning o'zlashtirish ko'rsatkichlarini oshiradi, darslardagi faolligini kuchaytiradi hamda kasbiy shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Ichki motivatsiyaga ega talabalar:

- bilimlarni chuqur o'zlashtiradi;
- tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi;
- ijodiy yondashuvni namoyon etadi;
- ta'lim jarayonida tashabbuskorlik ko'rsatadi.

Tashqi motivatsiya esa qisqa muddatli natijalarni ta'minlashi mumkin. Biroq faqat tashqi rag'batlarga tayanish talabada mustaqil bilim olish ehtiyojining shakllanishiga to'sqinlik qilishi ehtimoldan xoli emas. Shuningdek, stress, o'ziga ishonch darajasi, emotsional holat va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash ham akademik motivatsiyaga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Mahalliy va xorijiy tadqiqotlar tahlili

Mahalliy olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda motivatsiyaning o'quv faoliyatidagi ahamiyati alohida ta'kidlangan. E.G'. G'oziyev, V.M. Karimova, M.G. Davletshinlar motivatsiyaning shaxs rivojlanishidagi o'rnini yoritganlar.

Xorijiy tadqiqotchilar A. Bandura, E. Detsi, R. Rayan, A. Maslou va L. Vygotskiylar motivatsiyaning psixologik mexanizmlarini chuqur o'rganganlar. Ularning ilmiy qarashlariga ko'ra, talabalarda avtonomiya, kompetentlik va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash hissining shakllanishi akademik motivatsiyaning ortishiga xizmat qiladi.

Bugungi kunda raqamli texnologiyalarning rivojlanishi ham talabalarning o'quv motivatsiyasiga ta'sir etuvchi muhim omillardan biri sifatida e'tirof etilmoqda.

Amaliy tavsiyalar

- Talabalarda ichki motivatsiyani rivojlantirishga yo'naltirilgan interfaol metodlardan foydalanish;
- Ta'lim jarayonida talabalarning mustaqilligini qo'llab-quvvatlash;

- Muvaffaqiyatga erishish holatlarini ko'paytirish orqali ijobiy rag'batlantirishni kuchaytirish;
- O'qituvchi va talaba o'rtasida samimiy psixologik muhit yaratish;
- Talabalarning individual qiziqishlari va ehtiyojlarini hisobga olish;
- Psixologik treninglar va motivatsion seminarlarni tashkil etish;
- O'quv jarayoniga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish.

Xulosa

Akademik motivatsiya talabalarning o'quv faoliyati samaradorligini belgilovchi asosiy psixologik omillardan biridir. Motivatsiyaning yuqori darajasi talabaning bilim olishga bo'lgan ehtiyoji, mustaqil ta'limga intilishi va kasbiy rivojlanishini ta'minlaydi. Past motivatsiya esa o'quv jarayonidagi qiyinchiliklar, o'zlashtirishning pasayishi va ta'limga nisbatan salbiy munosabatlarning shakllanishiga olib kelishi mumkin.

Shu bois oliy ta'lim muassasalarida talabalarning akademik motivatsiyasini muntazam o'rganish, uni rivojlantirishga qaratilgan psixologik-pedagogik dasturlarni ishlab chiqish hamda ta'lim jarayoniga tatbiq etish muhim ahamiyat kasb etadi. Akademik motivatsiyani qo'llab-quvvatlash orqali nafaqat ta'lim sifati, balki bo'lajak mutaxassislarning kasbiy salohiyatini ham yuksaltirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. G'oziyev E.G'. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2010.
2. Karimova V.M. Ijtimoiy psixologiya. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2012.
3. Davletshin M.G. Yosh davrlari va pedagogik psixologiya. – Toshkent, 2013.
4. Leontev A.N. Faoliyat. Ong. Shaxs. – Moskva, 1975.
5. Maslow A.H. A Theory of Human Motivation. Psychological Review, 1943.
6. Deci E.L., Ryan R.M. Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior. New York, 1985.